

УДК 343.415

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2022.17.36>

Колодін Д.О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУЧАСНА СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ВИБОРЧУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної правової держави та розвитку вітчизняного громадянського суспільства тісно пов'язане з постійним вдосконаленням національного законодавства й імплементацією міжнародних виборчих стандартів у вітчизняне правове поле. Чесні, рівні та справедливі вибори можуть відобразити справжнє народовладдя, демократію в країні. Забезпечення виборчих відносин стає можливим лише за наявності напрацювання дієвих механізмів їх реалізації заходами державного примусу, особливе місце серед яких займає інструментарій кримінального права.

Зазначена проблематика була неодноразово предметом наукових досліджень вітчизняних науковців, серед яких Ю.О. Андрейко, Л.В. Гудзь, В.М. Колесніченко, А.М. Колодій, В.В. Кострицький, С.В. Красноголовець, О.В. Кубарева, С.Я. Лихова, Т.П. Матюшкова, М.В. Мазур, Л.П. Медіна, М.І. Мельник, Н.М. Парасюк, М.І. Хавронюк та ін.

Метою даної статті є аналіз особливостей сучасної системи кримінальних правопорушень, які посягають на виборчу систему України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна відповідальність за посягання на виборчу систему України передбачена нормами Розділу V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Визначаючи особливості механізму кримінально-правової охорони виборчої системи варто згадати, що переважно такі

норми трактуються або «як норми, які регулюють вибори до представницьких органів, та виборчі права громадян або як інші норми, які стосуються формування представницьких органів, але виборчі права не регулюють та не породжують виборчих правовідносин, що підпадають під дію механізму кримінально-правового регулювання» [1, с. 42].

Загалом, КК України передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача; надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або інше несанкціоноване втручання в роботу Державного реєстру виборців; незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі; незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму; фальсифікація, підроблення, викрадення, пошкодження або знищення виборчої документації, документації референдуму, викрадення, пошкодження, приховування, знищення печатки виборчої комісії, комісії референдуму, виборчої скриньки, списку виборців чи учасників референдуму; порушення таємниці голосування; порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи

агітації референдуму; підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму.

Однак, при цьому окремо КК України передбачає настання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність голови або членів Центральної виборчої комісії (незаконний вплив у будь-якій формі з метою перешкодити виконанню ними службових обов'язків або домогтися прийняття незаконних рішень) (ст. 344 КК України).

Аналізуючи структуру та зміст розділу V Особливої частини КК України приходимо до висновку, що «набір» статей, якими його наповнено в цілому не погоджується із загальним встановленим принципам побудови кримінального закону, порушує правила структурованості та класифікації, не містить спільних критеріїв, на основі яких відбувалося би групування та вимагає свого логічного вирішення, тобто поділу на відповідні змістовні та методологічно побудовані частини кодексу з урахуванням вимога та практики законодавчої техніки.

В той же час, підтримку такого підходу знаходимо в доктрині кримінального права серед робіт науковців, які вже розробляли подібну проблематику. Так, значиться, що «коли з'ясування питання про те, потребують норми, поміщені законодавцем у розділі V Особливої частини КК України, систематизації чи класифікації, залишається на виключно теоретичному рівні, носить дещо філософсько-гносеологічний характер, то питання відповідності змісту розділу його назві і об'єднання окремих складів злочинів по їх видам в конкретні групи є конче необхідними. Положення, в якому знаходиться розділ V Особливої частини КК України, не відповідає ні загальним правилам законодавчої техніки, ні сутності кримінального закону» [2, с. 153].

Основною єдиною проблемою даного розділу є те, що він містить сукупність досить «несумісних» між собою кримінальних правопорушень, які спрямовані проти різної природи та виду суспільних відносин, стосу-

ються різних сфер життя та, на нашу думку, не поєднані між собою спільним родовим об'єктом. Така ситуація вимагає вирішення шляхом впорядкування структури, яка може мати різні рішення. Так, загальна систематизація має два рівні – більш високий, який стосується поділу кримінально-правових норм на розділи і розташування їх в певній послідовності відносно один одного, і другий етап – формування класифікаційних підгруп всередині кожного розділу (кожної глави).

Класифікаційною підставою побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу повинен бути об'єкт кримінально-правової охорони, а саме родовий об'єкт кримінальних правопорушень, який характеризується певною спільністю суспільних відносин, які складають його зміст. Слід відмітити, що родовий об'єкт кримінальних правопорушень як критерій побудови Особливої частини не завжди витримується послідовно. І саме розділ V Особливої частини КК України тому яскравий приклад.

В основу класифікації має ставитися родовий та видовий об'єкти в силу своєї відповідності рівню спорідненості групи суспільних відносин, які можуть бути поєднані у групу кримінальних правопорушень, які посягають на виборчу систему в Україні.

Суспільні відносини як об'єкт кримінального правопорушення розглядаються наукою кримінального права в якості сукупності утворюючих їх взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою структурних елементів, які у своєї єдності становлять собою єдину цілісну систему. До таких елементів зазвичай відносять суб'єктів відносин, предмет, з приводу якого існують такі відносини (фактори, які визначають факт виникнення й існування такого взаємозв'язку) та соціальний зв'язок як зміст відносин [3, с. 10-11].

При цьому важливо приймати до уваги те, що відокремлення будь-якого структурного елементу з цілісної системи, якою і є суспільні відносини призведе до втрати своєї системності, можливості виконувати ті чи інші функ-

ції тощо, тому явище суспільних відносин варто розглядати як єдину систему елементів, яка руйнується у разі відсутності або зміні принаймні одного з таких складових.

Особливу роль має родовий об'єкт кримінального правопорушення, на який покладається системно-визначальна функція як критерій систематизації Особливої частини КК України. Нагадаємо, що під родовим (груповим) об'єктом прийнято розуміти об'єкт, яким охоплюється певне коло суспільних відносин, однорідних або тотожних за своєю соціальною сутністю і які внаслідок цього охороняються єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм [4, с. 143]. Таким чином, родовий об'єкт являє собою менш високий (усереднений) порівняно з загальним об'єктом рівень узагальнення охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, становить його частину й співвідноситься з ним як частина із цілим. Групувати суспільні відносини слід не довільно, а на підставі об'єктивно існуючих критеріїв, які зумовлюють їх однорідність або тотожність.

Родовий об'єкт кримінального правопорушення може містити видові об'єкти – це сукупність суспільних відносин та інших благ, що охороняються кримінальним законом, охоплюються родовим об'єктом і відображають найбільш близькі суспільні відносини (види). На відміну від родового, видовий об'єкт є його частиною, а суспільні відносини, що становлять його зміст, об'єднуються за найбільшим ступенем взаємозв'язку [5, с. 74].

Проведене дослідження дає змогу вважати, що в розділі V Особливої частини КК України містяться юридичні склади кримінальних правопорушень, які посягають на різні родові об'єкти у сфері громадянських, політичних та соціальних праввідносини. У цілому систематизація кримінальних правопорушень є досить складним процесом. Родовий, видовий та безпосередній об'єкти повинні розглядатися як підстава систематизації кримінально караних діянь та відповідних кримінально-правових норм, а норми Особливої

частини КК України мають бути розміщені у кримінальному законі за певною системою та в певній послідовності. У окремі розділи об'єднуються норми, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, які посягають на один і той самий родовий об'єкт. Аналіз чинного КК України доводить, що кримінальні правопорушення проти виборчої системи України не поміщені в окремий розділ, що порушує загальноприйнятий принцип побудови системи та певної послідовності.

Загалом, кримінальні правопорушення проти виборчої системи України – це кримінально карані діяння, які завдають шкоду або створюють загрозу такої праввідносинам у сфері функціонування виборчої системи в Україні та окремих її складових елементів. Суспільна небезпека даних кримінальних правопорушень полягає в підриві демократії в країні, порушення міжнародно правових виборчих стандартів та виборчих і референдних прав громадян в сукупності.

Виборча система утворює самостійну сферу суспільного життя, у якому складаються виборчі праввідносини, механізм реалізації демократії, вони є самостійним видом відносин, що мають свою власну структуру зі своїми особливостями та складовими елементами. Все це в сукупності свідчить на користь необхідності виокремлення даної групи кримінально караних діянь в самостійний розділ кримінального закону України. Такий крок сприятиме більш правильному відображенню особливостей родового об'єкта посягання на виборчу систему України, підкреслить ступінь суспільної небезпечності і значення боротьби з ними.

Окрім того, систематизація норм щодо кримінальних правопорушень у даній сфері матиме також велике превентивне значення, що допоможе більш ретельному вивченню й установленню причин та умов, що сприяють їх вчиненню. Наявність самостійного розділу у КК України привертатиме увагу слідчих, прокурорів, суддів до особливостей

об'єкта посягання і сприятиме правильному вирішенню питань призначення покарання з цієї категорії справ.

Так, у значенні критерію для визначення системи кримінальних правопорушень, які посягають на виборчу систему пропонується опиратися на родовий об'єкт даних діянь. Приймаючи до уваги, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, які посягають на виборчу систему будуть виступати суспільні відносини у сфері забезпечення належного функціонування виборчої системи України та її складових елементів, видається за можливе встановити окремі видові об'єкти в середині групи зазначених правопорушень.

На основі видового об'єкту кримінальних правопорушень проти виборчої системи України пропонується поділяти останні на:

- кримінальні правопорушення, які посягають на суспільні відносини у сфері реалізації виборчих правовідносин (ст. ст. 157, 158, 158-1, 159, 159-1, 344 КК України);
- кримінальні правопорушення, які посягають на референдні правовідносини (ст. 160 КК України);
- кримінальні правопорушення, які виникають в процесі реалізації права на участь у зборах, мітингах, походах і демонстраціях (ст. 340 КК України).

Водночас, можна виділити й інші критерії для класифікації кримінальних правопорушень проти виборчої системи України. Напри-

клад, за суб'єктом дані діяння можна поділити на ті, що вчиняються загальним суб'єктом (наприклад, ч. 1 ст. 157 КК України) та такі, що можуть бути вчинені спеціальним суб'єктом (наприклад, ч. 4 ст. 157 КК України).

За ступенем тяжкості дані кримінально карані діяння можуть бути поділені на проступки (переважно основні склади досліджуваної групи кримінальних правопорушень), нетяжкі кримінальні правопорушення (наприклад, ч. 2 ст. 157 КК України) та тяжкі кримінальні правопорушення (наприклад, ч. 4 ст. 160 КК України).

Кримінальні правопорушення проти виборчої системи можуть бути односторонніми (наприклад, ст.ст. 157, 158, 159 КК України) та двосторонніми (наприклад, ст. 160 КК України).

Кожна із наведених класифікацій має своє практичне значення при кримінально-правовій оцінці вчиненого діяння.

Висновки. Таким чином, систему кримінальних правопорушень проти виборчої системи України пропонується визначати як сукупність кримінально каранних діянь, які вчиняються суб'єктом кримінального правопорушення та завдають шкоду або створюють загрозу завдання такої шкоди суспільним відносинам, які виникають та існують у зв'язку з реалізацією виборчих прав громадян, формування владних виборних органів та публічної влади в Україні.

Анотація

У статті досліджується система кримінальних правопорушень, які посягають на виборчу систему України. Визначається, що кримінальні правопорушення проти виборчої системи України – це кримінально карані діяння, які завдають шкоду або створюють загрозу такої правовідносинам у сфері функціонування виборчої системи в Україні та окремих її складових елементів. Суспільна небезпека даних кримінальних правопорушень полягає в підриві демократії в країні, порушення міжнародно правових виборчих стандартів та виборчих і референдних прав громадян в сукупності. Зауважується, що кримінальні правопорушення проти виборчої системи України не поміщені в окремий розділ, що порушує загальноприйнятий принцип побудови системи та певної послідовності.

Пропонується висновок, що система кримінальних правопорушень проти виборчої системи України становить сукупність кримінально каранних діянь, які вчиняються суб'єктом кримінального правопорушення та завдають шкоду або створюють загрозу завдання такої шкоди суспільним відносинам, які виникають та існують у зв'язку з реалізацією виборчих прав громадян, формування владних виборних органів та публічної влади в Україні.

Встановлено, що систему кримінальних правопорушень проти виборчої системи України складають три групи кримінальних правопорушень, а саме: 1) кримінальні правопорушення, які посягають на суспільні відносини у сфері реалізації виборчих правовідносин (ст. ст. 157, 158, 158-1, 159, 159-1, 344 КК України); 2) кримінальні правопорушення, які посягають на референдні правовідносини (ст. 160 КК України); 3) кримінальні правопорушення, які виникають в процесі реалізації права на участь у зборах, мітингах, походах і демонстраціях (ст. 340 КК України).

Ключові слова: виборча система України, система кримінальних правопорушень, родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти виборчої системи України, кримінальні правопорушення проти виборчої системи України.

Kolodin D.O. The modern system of criminal offenses that infringe on the electoral system of Ukraine

The article examines the system of criminal offenses that encroach on the electoral system of Ukraine. It is noted that criminal offenses against the electoral system of Ukraine are not placed in a separate section, which violates the generally accepted principle of building a system and a certain sequence. It is determined that criminal offenses against the electoral system of Ukraine are criminally punishable acts that harm or threaten such legal relations in the sphere of the functioning of the electoral system in Ukraine and its individual constituent elements. The social danger of these criminal offenses consists in the undermining of democracy in the country, the violation of international legal election standards and the election and referendum rights of citizens as a whole.

It is proposed to conclude that the system of criminal offenses against the electoral system of Ukraine is a set of criminally punishable acts that are committed by the subject of a criminal offense and cause damage or create a threat of causing such damage to social relations that arise and exist in connection with the exercise of the electoral rights of citizens, formation of powerful elected bodies and public authorities in Ukraine.

It was established that the system of criminal offenses against the electoral system of Ukraine consists of three groups of criminal offenses, namely: 1) criminal offenses that encroach on social relations in the field of implementation of electoral legal relations (Articles 157, 158, 158-1, 159, 159 -1, 344 of the Criminal Code of Ukraine); 2) criminal offenses that encroach on referential legal relations (Article 160 of the Criminal Code of Ukraine); 3) criminal offenses that arise in the process of exercising the right to participate in meetings, rallies, marches and demonstrations (Article 340 of the Criminal Code of Ukraine).

Key words: electoral system of Ukraine, system of criminal offenses, generic object of criminal offenses against the electoral system of Ukraine, criminal offenses against the electoral system of Ukraine.

Список використаних джерел:

1. Красноголовець С.В. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих та референдних прав громадян в Україні та державах центральної Європи (порівняльний аналіз на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії) : дис. канд. юрид. наук. 12.00.08. Ужгород, 209. 225 с.
2. Лихова С.Я. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2006. 573 с.
3. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навчальний посібник. Х.: Укр. юрид. акад., 1994. 76 с.
4. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля України. Харків, : Основа, 1994. 634 с.
5. Бандурка І.О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. Право. № 2. 2015. С. 70-75.